

ZAKON O VRHOVNIŠTVU IZ 1534. GODINE I NJEGOVE NEPOSREDNE PRAVNO-POVIJESNE POSLJEDICE U KONTEKSTU ZAČETKA REFORMACIJE U ENGLJSKOJ

*Igor Milković**

*Miran Marelja***

Izvorni znanstveni rad

UDK: 342.511.1(410)“1534“

322.2:274(410)“1534

Rad primljen: 1. listopada 2020.

Rad prihvaćen: 12. listopada 2020.

Sažetak

Pitanje razvoda Henrika VIII. Tudora i Katarine Aragonske ubrzo će prerasti engleske granice i promijeniti političku sliku tadašnjeg svijeta. Reformacijom začet anglikanizam tražio je hitru društvenu adaptaciju, pa engleski zakonodavac svojim statutima gradi inicijalni pravni okvir, pomoću kojeg će potom provesti tektonske društvene promjene u engleskoj kraljevini. Iz ovog skupa reformacijskog zakonodavstva od presudne povijesne, političke i pravne važnosti za današnju Ujedinjenu Kraljevinu izdvajaju se tri zakona: Zakon o crkvenim porezima iz 1532., Zakon o ograničenju žalbi iz 1533. i Zakon o vrhovništvu iz 1534. g. Polazeći od ovih pravnih akata, u ovom radu se primjenom pravno-povijesne metode razmatraju njihove neposredne društvene posljedice u vidu promjena u strukturi vlasti. Posebna se pažnja pri tome pridaje i njihovim pravnim posljedicama pod čime se podrazumijevaju daljnje zakonodavne aktivnosti

* Igor Milković, mag. iur., e-mail: milkovicigor@yahoo.com

** Dr. sc. Miran Marelja, poslijedoktorand na Katedri za opću povijest prava i države, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, e-mail: mmarelja@pravo.hr

u svrhu zaštite revolucionarnih promjena i to: sankcioniranje hereze, nametanje obveze prisega vjernosti te proširenjem koncepta (vele)izdaje.

Ključne riječi: *Reformacijski parlament, Zakon o vrhovništvu, Henrik VIII. Tudor.*

1. UVOD

Razdoblje vlasti Tudora odlikuju povijesno zabilježene turbulencije u političkom i osobnom životu dvora, pri čemu početak vlasti ove dinastije vezujemo za pobjedu Henrika VII. nad snagama kralja Rikarda III. u odlučujućoj bitci kod Boswortha.¹ Događaj ujedno označava kraj iscrpljujućeg građanskog rata motiviranog sukobom oko prava na englesku krunu, tzv. „Rata ruža“. Unatoč Henrikovom uspjehu, pravo na krunu kao svojevrsni lajtmotiv pokazat će se kao gorući problem dinastije kojoj je začetnik, pri čemu će pitanje posebno biti problematizirano zbog nedostatka zakonitog muškog nasljednika kralja Henrika VIII. te njegove pokušaje osiguravanja opstanka loze na prijestolju. Naime, kralj je bio svjestan kako njegov otac postaje kraljem tek nakon dugotrajnog građanskog rata te da Tudori kao engleska kraljevska dinastija još uvijek nisu bili bespogovorno prihvaćeni.² U tu svrhu, poništaj braka Henrika VIII. i Katarine Aragonske događaj je koji je svojim pripadajućim kontekstom te uključenim akterima uvelike, ako ne i presudno, utjecao na pravno-političko uređenje engleske države u ranom 16. stoljeću. Uostalom, malo tko je mogao pretpostaviti dalekosežnost i obim posljedica koje će ovaj čin prouzročiti, tim više što će se u konačnici državni i ustavno-pravni mehanizmi Engleske morati odrediti u pitanju podobnosti ženskih potomaka vladara za nasljeđivanje prijestolja. Razlog veće zabrinutosti predstavljali su i potencijalni dinastički problemi koji bi nastali neizbježnom udajom vladarice, ponajviše izraženi kroz bojazan da bi se engleska neovisnost utopila u svojevrsnoj kontinentalnoj državnoj uniji s državom na čijem se čelu nalazi muž engleske kraljice.³ Ne čudi stoga

¹ Ovaj rad je izmijenjeni i nadopunjeni diplomski rad Igora Milkovića pod nazivom „Pravno-povijesne posljedice Zakona o vrhovništvu iz 1534. godine u kontekstu ranog reformacijskog razdoblja Engleske“ te čini njegovu daljnju razradu u koautorstvu s dr. sc. Miranom Mareljom.

² Lipscomb, S., *1536: The Year that Changed Henry the VIII*, Lion Hudson, Oxford, 2009., str. 37.

³ Pollard, A. F., *Henry VIII*, Longmans Green, London, 1919., str. 181.

Lipscombova tvrdnja da je kralj svojom glavnom odgovornosti smatrao osiguravanje muškog zakonitog nasljednika prijestolja, a strahujući od utjecaja stranih sila na Englesku slično je razmišljao i engleski narod.⁴

Ovakvi strahovi su posljedica onovremenih promišljanja o pravu na krunu, kao izraza pravnih, političkih i kulturnih previranja vremena, čije se pravne posljedice s naglaskom na reformaciju u Englesku izlažu u ovom radu. Polazeći od utjecaja prihvatnih prilika Henrika VIII. na začetak reformacije u Engleskoj, rad analizira pravno-povijesne posljedice koje će potaknuti nedostatak muškog nasljednika u braku s Katarinom Aragonskom.⁵ Rad započinje prikazom povijesnih okolnosti koje su prethodile donošenju Zakona o vrhovništvu te posebnosti reformacije u Engleskoj, što podrazumijeva širi društveni kontekst u kojem se ona odvijala. Naime, ove prilike su od znanstvenog interesa zbog svog neposrednog ili posrednog utjecaja na donošenje ključnih pravnih akata reformacije i stvaranje Engleske (Anglikanske) crkve (*Ecclesia Anglicana*). U nastavku rada metodom pravno-povijesne analize obuhvaćene su izravne društvene i pravne posljedice donošenja reformacijskih akata, kao i s njima povezane daljnje zakonodavne aktivnosti te posljedične promjene u strukturi vlasti odnosno društva općenito. Sadržajno, ovakva konstrukcija je prikladna jer je reformacija svoj pravni početak i rani zakonski odjek imala u aktima koji su prethodili pravnom utjelovljenju vrhovništva kralja, pa u tom smislu *Zakon o vrhovništvu* iz 1534. godine predstavlja nedvosmisleni i formalizirani raskid narušenih odnosa engleske krune s Papom. Metodološki, ovakav pristup je nužan, jer polazeći od stajališta dotadašnjeg engleskog prava, ovim revolucionarnim aktima parlament istinski zadire u uređenje područja van svoje jurisdikcije istovremeno jačajući svoj ustavno-pravni položaj i autoritet na način tad nezabilježen u engleskoj pravnoj povijesti.

2. PRAVNI, POLITIČKI, DRUŠTVENI KONTEKST ENGLSKE REFORMACIJE

Terminom reformacija označava se vjerski i društveni pokret nastao na teritoriju zapadne Europe u ranom 16. stoljeću, pri čemu u Engleskoj pokret poprima značajno različita obilježja u odnosu na srodna

⁴ Lipscomb, *op. cit.* u bilj. 2, str. 36.

⁵ Elton, G. R., *Tudor Revolution in Government: administrative changes in the reign of Henry VIII*, Cambridge University Press, London, 1969., str. 70.

kontinentalna zbivanja tog vremena. Bez obzira na događaje koji potencijalno anticipiraju englesku reformaciju i dokaz su započetog promišljanja o temi vjerske slobode i crkvene organizacije poput Wycliffa i lolarskog pokreta još u 14. stoljeću, promjene u Engleskoj treba promatrati prvenstveno kroz prizmu vlasti te njenih političkih i osobnih motiva. Kao početni društveni okvir reformacijskim previranjima izdvaja se veza Henrika VIII. i Katarine Aragonske te je dovoljno istaknuti da je dugogodišnji brak bez željenog nasljednika prijestolja jedan od krucijalnih uzroka kasnijih događaja. Naime, nesporno je da su osobne prilike i s njima povezani Henrikovi promjenjivi religijski stavovi utjecali na reformaciju. Prema jednom mišljenju temeljenom na iscrpnoj povijesnoj analizi, reformacija nije provedena zbog stvarne potrebe za radikalnim promjenama unutar crkvene strukture, nego zbog političkih i dinastijskih prioriteta Henrika VIII.⁶ Rani period duge vladavine Henrika VIII. karakterizira kraljeva privrženost Katoličkoj crkvi i papi, što se mijenja pri pokušaju razvoda od Katarine Aragonske, a osobito donošenjem *Zakona o ograničenju žalbi (Act in Restraint of Appeals, 1533. g.)* i *Zakona o vrhovništvu (Supremacy Act, 1534. g.)*.⁷ Raniji period Henrikove vladavine nazivamo „Henrikovom potvrdom“ (engl. *Henrician Affirmation*) u kojem on primjerice otvoreno osuđuje reformaciju Martina Luthera te čak 1521. g. objavljuje djelo „*Assertio Septem Sacramentorum*“, zbog čega mu Papa Leo X. dodjeljuje titulu *Fidei defensor* tj. „branitelj vjere“.⁸ U ovom razdoblju, od interesa je i činjenica da je Henrik morao ishoditi papinsko dopuštenje za stupanje u (kasnije osporavani) brak s Katarinom Aragonskom, ujedno i udovicom njegovog brata Artura.⁹

⁶ Newcombe, D. G., *Henry VIII and the English Reformation*, Routledge, London, 2001., str. 19-21.

⁷ Donovan, L. Gibbons, J. G., *Assertio Septem Sacramentorum or Defence of the Seven Sacraments – Henry the VIII*, Benziger Brothers, New York, 1908., str. 41. Za opširan pregled reformacijske legislacije u Engleskoj vidi Bray, G. L., *Documents of the English Reformation 1526-1701*, James Clarke & Co, Cambridge, 2004.

⁸ Djelo nastaje kao izravni intelektualni doprinos biskupa Fishera i Tome Morea. Vidi Mainwaring Brown, J., Henry VIII's Book „*Assertio Septem Sacramentorum*“ and the Royal Title of „Defender of the Faith“, *Transactions of the Royal Historical Society*, vol. 8, 1880., str. 242-261.; Kelly, H. A., King Henry VIII, u: Witte, J., Hauk, G. (ur.), *Christianity and Family Law: An Introduction*, Cambridge University Press, Cambridge, 2017., str. 229.

⁹ Baker, J. H., *An Introduction to English Legal History*, Oxford University Press Inc., New York, 2007., str. 493.

Brzina širenja reformacije i njeno osvjedočeno lako prihvaćanje ukazuje na već postojeću razinu heterodoksije unutar engleskog naroda, no ne treba zaboraviti da se narav i sam proces reformacije u Engleskoj znatno razlikovao od usporedivih kontinentalnih iskustava potaknutih Lutherovim naukom.¹⁰ Štoviše, Katolička crkva u Engleskoj bila je primjereno uređena pa je stvarni broj disidenata u narodu bio nizak, tim više što je postojala želja za internim rješavanjem strukturnih crkvenih problema uključujući i samu crkvenu organizaciju u Engleskoj.¹¹ Kardinal Wolsey, vjerni kraljev oslonac koji je pomalo ironično još 1518. g. imenovan papinskim legatom *a Latere*, bio je zadužen za reorganizaciju engleskih samostana, dok su njegovi podređeni restrukturirali crkvene sudove radi unaprjeđenja njihove učinkovitosti.¹² Uzroke reformaciji i njezinoj brznoj provedbi u Engleskoj ne bi stoga trebalo tražiti u nekvalificiranom svećenstvu i raširenom antiklerikalizmu među podanicima engleskog kralja, tim više što su prema jednom mišljenju onovremeni crkveni sudovi u načelu bili pravedni u svojim odlukama.¹³ Razmatrajući pravno-povijesne aspekte *common law* sustava Heimholz upravo kroz pitanje sudbenosti višekratno ukazuje na intrigantan odnos moći između prisutne crkve i svjetovne vlasti: jasno razgraničenje sudbenosti rezultira time da crkva pri zadiranju u domenu svjetovnih sudova biva distancirana od uplitanja putem vladarskih naloga (*royal writ of prohibition*), pri čemu ističe primjer crkvene naknade za slučaj smrti (*mortuary*), kao u narodu posebno omražene daće.¹⁴

Sporno je i u kojoj je mjeri *common law* tradicija, uz odnos svjetovne vlasti spram crkve, pospješila proces reformacije, tim više što vladavinu dinastije Tudor karakterizira njihov suživot kroz dihotomiju kanonskog i ostalog prava primjenjivanog u Engleskoj. Još jasnije, unatoč prijeporima koji se u pogledu sudbenosti naizmjenično pojavljuju, nadležnost crkvenih i svjetovnih sudova bila je razmjerno jasno razgraničena: dok prisutni *common law* odlikuje postupna centralizacija „kraljeve pravde“, paralelno postoji i drugi opsežni pravni sustav kanonskog prava, centraliziran kroz

¹⁰ Newcombe, *op. cit.* u bilj. 6, str. 2-6.

¹¹ *Ibid.*, str. 8-9.

¹² Rossman, D. M., *From Catholic to Protestant: Religion and People in Tudor England*, UCL Press, London, 1996., str. 22; Morris, T. A., *Europe and England in the Sixteenth Century*, Routledge, London New York, 2003., str. 158-159.

¹³ Guy, J., *The Tudors: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, New York, 2000., str. 24. Vidi i Elton, *op. cit.* u bilj. 5, str. 318-320.

¹⁴ Helmholz, R. H., *The ius commune in England: Four Studies*, Oxford University Press, New York, 2001., str. 145-146., 177-178.

papinski vjerski autoritet.¹⁵ Iako je primjena kanonskog prava uvelike ovisila o suradnji svjetovnih vladara s tamošnjom crkvom, čak i engleski vladari poput Henrika II. ili Eduarda I. ne bi olako i bez zbiljske potrebe osporavali pravnu snagu normi kanonskog prava. Prije reformacije sukobi dvaju sustava svodili su se na razinu pojedinih, međusobno isključivih odredbi ili suprotstavljenih zakona i propisa ovih pravnih sustava, koji u pravilu nisu prerastali u političke sukobe vladara i crkve.¹⁶ Razmatrajući uvjete njihove koegzistencije, Baker pak uočava kako je već krajem petnaestog stoljeća „nelagodni mir“ u suživotu dvaju sustava ozbiljno narušen.¹⁷ Za vrijeme vladavine Henrika VIII. Engleska crkva je gorljivo instrumentalizirana kroz podučavanje i osnaživanje doktrine prema kojoj je ogriješiti se o kralja imalo jednake posljedice kao ogriješiti se o Boga. U onovremenom društvu kraljevoj se naredbi davao svojevrzni primat nad naredbama religijskog karaktera upućenih vjernicima, tj. smatralo se da je povinovati se kralju ujedno i „Božji zakon“.¹⁸ Ne čudi stoga što će vladari ove dinastije mijenjati religijske doktrine prema vlastitom nahođenju, pa i odrediti podanicima u što bi trebali vjerovati, pri čemu velika većina društva prihvaća ovaj aspekt kraljevskog autoriteta, no ne nužno zbog straha od sankcije, nego prvenstveno zbog vlastitih uvjerenja u ispravnost takvog ponašanja.¹⁹

Teško je procijeniti u kolikoj je mjeri takvo prihvaćanje bilo uvjetovano ustaljenim obrascima ponašanja odnosno tradicijom, tim više što sankcija koju je povlačilo kršenje kraljeve naredbe nema isključivo ovozemaljsko obilježje, tj. ona kvalitativno nije samo pravna sankcija jer je podrazumijevala i kaznu „vječnog prokletstva“ kao transcendentalnu sankciju religijske naravi.²⁰ Postavlja se stoga pitanje u kojoj su mjeri netom iznesene i opisane prilike utjecale na brzinu te uopće spremnost prihvaćanja zaokreta jasno utjelovljenog u nezaobilaznom Zakonu o vrhovništvu. Unatoč razilaženjima u pogledu samih razloga brzine

¹⁵ Baker, *op. cit.* u bilj. 9, str. 17-18., 137-140. Kanonsko pravo je po svojoj prirodi univerzalno u smislu da obuhvaća sve kršćane ma gdje god se oni nalazili te nije ograničeno na teritorijalne i pravne granice određene državne tvorevine.

¹⁶ *Ibid.*, str. 137-140. Ovi pravni sustavi prema Bakeru nisu bili hermetički odijeljeni no izravan utjecaj kanonskog prava na *common law* bio je minimalan.

¹⁷ *Ibid.*, str. 140.

¹⁸ Ridley, J. G., *A brief History of the Tudor Age*, Robinson (epub verzija), London, 2002., str. 59.

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ *Ibid.*

promjena, postoji konsenzus da se engleska reformacija brzo odvijala.²¹ Ridley uočava zanimljiv obrazac reaktivnog ponašanja gdje u situaciji kad je kralj katolik, državni dužnosnici i kraljevi podanici izvršavaju kazne nad protestantima, da bi u vremenima promjene kada vlast obnaša protestantski vladar iste osobe bespogovorno izvršavale kazne nad katolicima; odlikuje ih vjera u neupitnost njihovog dosadašnjeg i trenutnog postupanja jer izvršavanjem svoje dužnosti prema kralju ujedno izvršavaju i dužnost prema Bogu, a time i božansku volju.²² Ne treba pri tome u potpunosti odbaciti, tzv. frakcionalizam, tj. borbu istaknutih figura bliskih kralju za politički utjecaj, u kojoj pobjeda nosi kraljevsku naklonost i mogućnost sudjelovanja u donošenju političkih odluka.²³ Ipak, unatoč postojanju osoba na dvoru koje u svojim rukama imaju određenu količinu moći, dvojbeno je monokromatsko gledište u kojem je kralj predstavljen kao politički slaba ličnost ili pak jaka i neovisna ličnost. Upravo bi promjenjiva sredina između ove dvije krajnje vrijednosti predstavljala najtočniji prikaz dvorskih političkih igara koja uvažava i situacijske okolnosti.²⁴

Potrebno je dakle odbaciti puki oportunistički strah od sankcije, a osobito subjektivna uvjerenja kao isključive čimbenike postupanja, no kako su političke i ideološke okolnosti nadasve promjenjive u turbulentnim vremenima, najtočnije bi bilo ustvrditi kako na reformaciju djeluje skup različitih političkih, pravnih i društvenih faktora te osobnih uzroka koji doprinose uspjehu jednog, zapravo strukturno nepotrebnog procesa. Slijedom navedenog, na tadašnje zakonodavstvo znatno utječu popratna zbivanja, što podupire Lehmborgovo istraživanje reformacijskog parlamenta temeljem kojeg tvrdi da bi bilo površno pripisati naumu kralja nacionalizaciju crkve koja je nastupila kao posljedica ondašnjih zbivanja.²⁵ Tvrdnju podupire i Rossman mišlju da sustavna reformacija nije u tom trenutku bila kraljev plan,²⁶ dok Elton kralja oslikava kao razmjerno nezainteresiranog za administrativne poslove pa jasno razlikuje periode Henrikove vlasti, a time povezano i administrativnog funkcioniranja države za vrijeme Wolseya i Cromwella u odnosu na period nakon njih.²⁷

²¹ Newcombe, *op. cit.* u bilj. 6, str. 4.

²² Ridley, *op. cit.* u bilj. 18, str. 59.

²³ Mears, N., Courts, Courtiers and Culture in Tudor England, *The Historical Journal*, Vol. 46, br. 3, 2003., str. 703-722.

²⁴ *Ibid.*

²⁵ Lehmborg, E. S., *The Reformation Parliament 1529-1536*, Cambridge University Press, London, 1970., str. 2-3.

²⁶ Rossman, *op. cit.* u bilj. 12, str. 24.

²⁷ Elton, *op. cit.* u bilj. 5, str. 70.

Važni pravni akti reformacije nesporno bivaju potaknuti i sadržajno oblikovani pod utjecajem istaknutih političkih figura dvora, pri čemu bi usvajanje kakvog akta često podrazumijevalo politički, a katkad i biološki kraj pojedinog protagonista.

3. UTJECAJ KRALJEVIH OSOBNIH PRILIKA NA TIJEK REFORMACIJE

Za razliku od rimskog prava, već je rana crkva razvod smatrala grijehom i primjereno ga kažnjavala. Uslijed višestoljetne otočne izolacije od utjecaja s kontinenta, ne čudi što su partikularna običajna anglo-saksonska prava poznavala razvod uslijed nevjere i napuštanja supružnika, pri čemu McCarthy uočava da porast crkvene moći u srednjovjekovnoj Engleskoj prati malen broj razvoda, što tumači činjenicom da su se u lokalnim sredinama razvod i ponovno stupanje u brak izvodili bez uplitanja crkvenih sudova.²⁸ Pitanje Henrikovog braka bilo je u isključivoj domeni kanonskog prava koje, prema Bakerovoj iscrpnoj analizi, nije nudilo mogućnost njegova razrješenja ukoliko bi se sklopljeni brak pokazao iz kakvog razloga nezadovoljavajućim za jednu ili obje uključene strane.²⁹ Jednom sklopljen brak smatrao se apsolutno neraskidivom vezom te onovremeno kanonsko pravo nije poznavalo razvod, pa se izlaz uobičajeno tražio u mogućnosti ishoda poništaja braka: zainteresirana strana bi morala dokazati da brak pravno gledano ne postoji te da nikad nije niti postojao (npr. zbog bliskog krvnog ili prethodnog građanskog srodstva supružnika), što bi joj posljedično dalo slobodu „ponovnog“ stupanja u brak.³⁰ Bitni razlozi poništenja braka su prvenstveno podrazumijevali mane volje poput prisile ili duševne bolesti uključene strane koja ne može pri zdravom razumu dati svoj pristanak odnosno shvatiti posljedice upuštanja u brak.³¹ Treba naglasiti da je građansko i krvno srodstvo također pravna zapreka stupanju u brak, no upravo je brak Henrika VIII i Katarine Aragonske primjer papinskog oslobođenja od smetnje građanskog srodstva, tj. ova smetnja nije bila apsolutno nepremostiva. Pri tome, poništaj braka je znatno ovisio o činjenici, tzv. konzumacije braka

²⁸ McCarthy, C., *Marriage in Medieval England: Law, Literature And Practice*, The Boydell Press, 2004., str. 9., 37-38., 53-55., 139-141.

²⁹ O pravno-povijesnom razvoju instituta braka i razvoda braka u Engleskoj vidi detaljno u Baker, *op. cit.* u bilj. 9, str. 517-238.

³⁰ Kelly, *op. cit.* u bilj. 8, str. 231-235.

³¹ Baker, *op. cit.* u bilj. 9, str. 530-532.

ili njezinog izostanka, iako treba istaknuti da su mnogi kanonisti osporavali papi pravo razrješenja (po nekima svakog) nekonzumiranog braka smatrajući da bi takav čin bio u suprotnosti s božanskim pravom.³²

Poništaj braka Henrika VIII. i Katarine Aragonske, kao prvorazredno međunarodno političko pitanje, već je u njihovo vrijeme doveo do žustrih rasprava i promišljanja o institutu razvoda braka. Unatoč činjenici da su unutar tadašnje crkve u Engleskoj postojali određeni poticaji za reformom instituta razvoda, Henrik izbjegava vlastiti slučaj podvesti pod „razvod“ te slobodu za sklapanje braka s Anom Boleyn traži u redefiniranom konceptu poništaja braka. Pri tome, njegova pravna osnova i dalje počiva na primjeni načela univerzalnog crkvenog prava, no koje je prema Bakeru bilo podložno manipulativnoj prilagodbi i interpretaciji.³³ Neovisno o razdoblju osvjedočene prisnosti kralja spram Boleyn, dvorske dame i buduće supruge, njegovi naponi za sudskim poništenjem braka intenzivirat će se tek kada Katarina Argonska dosegne godine u kojima je biološki nemoguće podariti prijestolonasljednika. Očekivano, razvod će se zbog Katarininih političkih i rodbinskih veza prometnuti u složeno i delikatno pitanje, u kojem se isprepliću i suprotstavljaju različiti interesi brojnih sudionika. Kako se uslijed papinske pasivnosti ne nazire skori poništaj Henrikova braka, u Londonskom Blackfriarsu se 1529. g. ustrojava posebni sud kojem predsjeda sam kardinal Wolsey kao papinski legat (uz nadzor kardinala Campaggia), kako bi saslušao obje strane te potom donio odluku u predmetu.³⁴ Stvarni cilj suda je ubrzati postupak i donijeti odluku u korist kralja, postupajući pri tome razmjerno neovisno o Rimu, jer je postalo sasvim jasno kako su papinski i krunski interesi za ishod sudskog procesa oprečni te su obje strane vršile pritisak kako bi osigurale željeni ishod.³⁵ Henrik se pozivao na svoje božanskim pravom dano (subjektivno) pravo prekinuti bračnu zajednicu s udovicom svoga brata, čime univerzalni

³² Thurston, H., *The Divorce of Henry VIII*, *Studies: An Irish Quarterly Review*, Vol. 21, br. 81, 1932., str. 55-72.; Vidi i Chibi, A. A., *The Interpretation and Use of Divine and Natural Law in the First Marriage Crisis of Henry VIII*, *Archiv für Reformationsgeschichte*, Vol. 85, 1994., str. 265-266.; Kelly, *op. cit.* u bilj. 8, str. 231-235;

³³ Baker, *op. cit.* u bilj. 9, str. 532-535.; Solt, L. F., *Church and State in Early Modern England, 1509-1640*, Oxford University Press, Oxford, 1990., str. 13.

³⁴ Nicholson, G., *The Act of Appeals and the English Reformation*, u: Cross, C., Loades, D., Scarisbrick, J. J. (ur.), *Law and Government under the Tudors – Essays presented to Sir Geoffrey Elton*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002., str 19.; Morris, *op. cit.* u bilj. 12, str. 166.

³⁵ Nicholson, *ibid.*

božanski zakon ispravno pozicionira iznad normi kanonskog prava, no kraljevim tvrdnjama znatno odmažu Katarinina argumentirana smjelost i snažni javni nastupi pred sudom.³⁶

Daljnju pravnu osnovu sudske neovisnosti od Pape pokušava se u ovom predmetu osigurati polemičnom razradom razmjerno kriptičnog *privilegium regni*, koji glasi: „*Ne Angli a extra Angliam Litigare Cogantur*“, ujedno i kako bi se diskreditirala Katarinina žalba Papi. Naime, iako se izravno ne osporava papinska sudbenost, ona se teži ograničiti na engleski teritorij povjeravajući konačnu odluku engleskom crkvenom dužnosniku kao sucu, čime bi se znatno osnažio kraljev položaj. Iako su postojali raniji slični slučajevi, engleska diplomacija će se pokazati nedostatnom unutar vatikanskih zidina, pa papa zadržava pravo krajnje odluke svodeći suprotne primjere na „privilegiju“ koja pak nije primjenjiva u Henrikovom slučaju.³⁷ Nadalje, pravni temelj razrješenja bračne zajednice kralj traži unutar kompilacije dokumenata *Collectanea Satis Copiosa*, izrađenu od strane kraljevih agenata i teologa poput nadbiskupa Warhama te biskupa Fishera i Tunstala, kako bi se stručnim argumentima umanjio papinski autoritet te ujedno osigurala prevaga u korist kralja.³⁸ *Collectanea* se između ostalog pozivala i na odbačene Klarendonske konstitucije iz 1164. g. kojima je Henrik II. (pokazat će se bezuspješno) želio ograničiti moć ojačale Crkve u Engleskoj. Prema članku osam Konstitucija kralj je bio jamac pravde ukoliko nadbiskup ne bi „*zadovoljio pravdu*“ dok bi žalba na odluku nadbiskupova suda bila moguća samo uz „*suglasnost gospodara kralja*“.³⁹

Dodatno, teološki argument kraljevih savjetnika počivao je na činjenici kako je brak s Katarinom, udovicom kraljeva pokojnog brata Arthura, u suprotnosti s *lex divina* te je stoga papinsko otklanjanje ove zapreke

³⁶ Baker, *op. cit.* u bilj. 9, str. 533.; Solt, *op. cit.* u bilj. 33, str. 14. Iako je Henrik između ostalog tvrdio da je njegov pokojni brat Artur konzumirao brak, a sličnog mišljenja bio je i Katarinin otac kralj Ferdinand II., Katarina je uvjerljivo i kategorički odbacivala takve optužbe, što načelno prihvaća suvremena historiografija.

³⁷ Rex, R., *Henry VIII and the English Reformation*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2006., str. 3-6.; Nicholson, *op. cit.* u bilj. 34, str. 20. Donekle oprečno u Kelly, *op. cit.* bilj. 8, str. 231-237.

³⁸ Nicholson, *ibid.*

³⁹ Klarendonske konstitucije iz 1164. g. dostupne u Kurtović, Š., *Hrestomatija opće povijesti prava i države I. knjiga – Stari i srednji vijek*, Autorska naklada, Zagreb, 1999., str. 275. Papa će kao kontraargument engleskoj kruni istaknuti da je odluku o bračnom sporu Henrika II. donio upravo – papa. Vidi Solt, *op. cit.* u bilj. 33, str. 16-17.

pozivanjem na nekonzumaciju ranijeg braka bez učinka, tj. Henrikov brak je nevaljan *ex tunc* te stoga treba smatrati da nije bio niti sklopljen.⁴⁰ Nicholson upravo u *Act of Restraint in Appeals* vidi težnje i ideje kompilatora zbirke, dok kasniji unosi u kompilaciju prilažu još čvršće dokaze opravdanosti *potestas iurisdictionis* kralja nad crkvenim stvarima, o čemu se inicijalno samo teoretiziralo.⁴¹ Sudski proces u Blackfriarsu zastaje i nikada nije dovršen jer je ubrzo postalo očito da će na odluku ovog tijela Katarina moći uspješno uložiti žalbu Papi.⁴² Upravo izostanak adekvatnog rješenja kroz sudski postupak usmjerava krunu na rješavanje spora putem parlamentarne aktivnosti, čime se ne samo vršio pritisak na Papu nego se po prvi put očitovala mogućnost gubitka Crkve u Engleskoj.⁴³ Neuspjeh suđenja će uvelike odrediti sudbinu kardinala Wolseya, pa su prema jednom mišljenju prvi sazivi reformacijskog parlamenta bili djelomično motivirani uklanjanjem Wolseya s političke scene.⁴⁴

3.1. Reformacijski parlament 1529.-1536. g. i zakonodavna aktivnost kao rješenje

Odnos vladara dinastije Tudor i parlamenta složene je prirode, no nepobitno ga karakterizira postupno jačanje moći parlamenta, čak i kad ga Henrik VIII. nastoji instrumentalizirati radi ozakonjenja ideoloških promjena u državi. Naime, kralj je i tada okupljao svoje najbliže savjetnike u, tzv. Tajnom vijeću, svojevrсноj preteći vlade, koje je pak svoje postupanje temeljilo na parlamentarnoj potpori.⁴⁵ Kasnije sazive Reformacijskog parlamenta odlikuje bolja dokumentiranost iz koje se može iščitati jasna strukturalna i procesna pravilnost, uključujući i frazeološku preciznost, što ih stavlja u opreku s ranijim parlamentarnim sazivima te oni po Lehmbegu predstavljaju prijelomnu točku

⁴⁰ Razlike u tumačenju počivaju na diskrepanciji dviju starozavjetnih normi (usp. Levitski zakon 20:21 i Ponovljeni zakon 25:5). O ovom i drugim argumentima u prikazu povijesnog razvoja relevantne teološke argumentacije vidi detaljnije u Chibi, *op. cit.* u bilj. 32, str. 266-285.

⁴¹ Nicholson, *op. cit.* u bilj. 34, str. 28.

⁴² Baker, *op. cit.* u bilj. 9, str. 533.

⁴³ Chibi, *op. cit.* u bilj. 32, str. 43.

⁴⁴ Newcombe, *op. cit.* u bilj. 6, str. 34-35., 38.

⁴⁵ Kurtović, Š., *Opća povijest prava i države II. knjiga - Novi vijek*, Autorska naklada, Zagreb, 2005., str. 8.

institucionalnog razvitka parlamenta.⁴⁶ Prije reformacije, odvojenost crkve i države nije se dovodila u pitanje te je primat parlamenta u odnosu na krunu bio priznat u svim pitanjima osim onih religijske prirode, što je pak bilo u skladu s pravnim shvaćanjem da parlament svojim aktima ne može obvezivati entitete izvan Engleske.⁴⁷ Nakon neuspjeha suđenja u Blackfriarsu, kralj ubrzo saziva parlament ne krijući pritom osobna očekivanja – ozakonjenje razvoda od Katarine Aragonske.⁴⁸ Očekivanja su utemeljena na parlamentarnoj potpori vladavini Tudora, jasno osvjedočenoj još kraljevom ocu i prethodniku Henriku VII.⁴⁹ Ovi sazivi, iako motivirani osobnim interesima, imat će za posljedicu provođenje opsežnih pravnih, društvenih i ekonomskih reformi, ujedno postavljajući temelje daljnjim promjenama.⁵⁰ Maitland pri tome upozorava na kompleksnost odnosa percipirane i istinske snage parlamenta kao institucije za vrijeme Henrika VIII., ukazujući na submisiju parlamenta kralju koji je faktično mogao natjerati ovu instituciju da postupa sukladno njegovim željama u danom trenutku.⁵¹ Iako slabije negoli za njegovih nasljednika, parlament će pred kraj Henrikove vladavine pokazati određene znakove neovisnosti, pa čak i otvorenog otpora. Ipak, utjecaj kralja možda i najbolje ilustrira kontekst te poglavito sadržaj donesenih akata, pri čemu ovaj utjecaj na pojedina pitanja Maitland naziva „vježbom moći“.⁵² Nakon poništenja braka slijedi niz propisa kojima se rješava ili pokušava riješiti bolno pitanje nasljedstva prijestolja, tzv. *Succession acts*, a ne treba zanemariti ni financijski impuls kruni u vidu brisanja kraljevih dugova.⁵³

⁴⁶ Lehmborg, S. E., *The Later Parliaments of Henry VIII*, Cambridge University Press, New York, 2008., str. 278.

⁴⁷ Taucar, C. E., *The British System of Government and Its Historical Development*, McGill-Queen's University Press, 2014., str. 103. Odvojenost crkve i države davna je posljedica sukoba oko investiture, zabranjene 1075. g., koju sažima zahtjev Grgura VII. da se niti jedan svjetovni vladar ne može vlašću uzdići nad Crkvom.

⁴⁸ Ipak, treba se suzdržati od pretjeranih vrijednosnih sudova o institucionalnoj političkoj neovisnosti ranijih saziva parlamenta u odnosu na kralja.

⁴⁹ Kurtović, *op. cit.* u bilj. 45, str. 8.

⁵⁰ Lehmborg, *op. cit.* u bilj. 25, str. vii, 1.

⁵¹ Maitland, F. W., *The Constitutional History of England*, Cambridge University Press, New York, 2007., str. 251.

⁵² *Ibid.*, str. 252.

⁵³ *Ibid.*, str. 251-252. Navedeni pravni akti očigledan su primjer pokušaja brze adaptacije na zbivanja u nestalnoj političkoj i osobnoj okolini, no nisu od većeg interesa za ovaj rad. Zanimljiva je ujedno i Maitlandova tvrdnja da kralj vlastite interese svjesno prikriva

Vladavinu Henrika VIII. odlično opisuje termin kralj-u-parlamentu, ukoliko njime podrazumijevamo pravni entitet sazdan od kralja i oba doma parlamenta, a koji predstavlja vrhovni zakonodavni autoritet kraljevstva. Ipak, bez obzira na razinu njihove međusobne ovisnosti i utjecaja, navedena državna tijela u promatranom razdoblju iznimno uspješno surađuju na zakonodavnom planu.⁵⁴ Reformacijski parlament i kralj tako u bliskoj suradnji uspijevaju do tad neviđenim naletom parlamentarne zakonodavne aktivnosti postići željeni rezultat te prekidaju sponu s Katoličkom crkvom, iako su se i dalje smatrali dijelom univerzalne crkve.⁵⁵ Donesen je niz propisa u funkciji navedenog raskida odnosno koji su svojim sadržajem njegova izravna posljedica: *Act of Annates* (1532.), *Act of Appeals* (1533.), *First Act of Succession* (1534.), *Act of Supremacy* (1534.), *Treasons Act* (1534.), kao i *Act against the Pope's Authority* (1536.).⁵⁶ Pri tome, *Zakon o Vrhovništvu* treba gledati kao nezaobilazni, ako ne i presudni, dio šireg skupa spomenutog donesenog zakonodavstva, a sadržajno grananje i uzročno-posljedična povezanost ovih akata imat će za posljedicu značajnu promjenu odnosa krune i crkve čineći ih polaznom točkom daljnjeg reformacijskog zakonodavstva Henrikovih nasljednika.

3.1.1. Zakon o crkvenim porezima (*Act for the Conditional Restraint of Annates ili Act of Annates*) iz 1532. g.⁵⁷

Već u kaotičnim uvjetima prije potpunog prekida veza s Rimom vidljivi su začetci promjene odnosa crkve u Engleskoj i države, a posebno je od interesa obvezivanje biskupa da neće donositi nove crkvene zakone bez odobrenja i pristanka krune (*the Submission of Clergy* iz 1532., pretočen u statut 1534.), čime se izravno odbacuje vrhovni autoritet rimskog biskupa.⁵⁸ Ipak, u kontekstu političkog pritiska na Papu radi poništenja

oslanjajući se na parlament, kao izraz volje engleskog naroda, čime kraljevi interesi bivaju pretočeni u parlamentarne akte što im pridaje širi legitimitet, *ibid.*

⁵⁴ Vidi Hinsley, F. H., *Sovereignty*. Cambridge University Press, Cambridge, 1986., str. 117-118.

⁵⁵ Newcombe, *op. cit.* u bilj. 6, str. 1-2. Katolička crkva nije dijelila ovo mišljenje te je Henrika smatrala raskolnikom, a njegovu Englesku crkvu raskolničkom.

⁵⁶ Guy, *op. cit.* u bilj. 13, str. 30.

⁵⁷ Tekst Zakona o crkvenim porezima iz 1532. g. dostupan u Bray, *op. cit.* u bilj. 7, str. 72-76.

⁵⁸ Vidi Kirby, T., *Lay Supremacy: Reform of the canon law of England from Henry VIII to Elizabeth I (1529-1571)*, *Reformation and Renaissance Review*, Vol. 8, br. 3, 2006., str. 352-353.; Morris, *op. cit.* u bilj. 12, str. 172.

kraljevog braka tek donošenje Zakona o crkvenim porezima (*Act of Annates*) predstavlja značajan iskorak, jer njegove odredbe djeluju izravno kroz pravni sustav i njemu svojstvene mehanizme. Zakon će već iduće godine biti stavljen izvan snage, jer se sva plaćanja Rimu ionako obustavljaju, no njegov značaj potvrđuje i Bernardova teza kako je Zakon o crkvenim porezima zamišljen kao „sredstvo pregovora“, čime ukazuje na jedan od motiva njegova donošenja, nipošto ne i presudni.⁵⁹ Terminom *annates* uobičajeno su se označavali crkveni porezi koje Papa nameće novoimenovanom svećenstvu te su oni smatrani „crkvenim beneficijem“.⁶⁰ Navedeni porezi predstavljali su tegobu biskupa, jer je za njihovo podmirenje često uziman zajam; iako je ovo opterećenje nedvojbeno osjetne prirode, postoji mišljenje da se Zakonom preneglašava njihov iznos.⁶¹ Zakonom o crkvenim porezima zabranit će se podmirivanje ovih poreza, a kako se ujedno njime predviđa i ustoličenje biskupa bez papinskog blagoslova, što pak ukazuje na predostrožnost spram očekivane reakcije iz Rima, ovaj akt predstavlja jasno ignoriranje pape te prvi izravni napad na papinski autoritet.⁶² Primjetna je i pažnja posvećena pravnim detaljima na semantičkoj razini, jer su njime porezi okarakterizirani kao nepravedni što zakonodavcu daje pravo da ih ukine pri čemu kralj postupa u interesu engleskog naroda, tj. ispunjava dužnost zaštite svog naroda.⁶³

Zakonu o crkvenim porezima suprotstavlja se dio parlamenta, uslijed nevoljkosti biskupa da se otvoreno suprotstave papinskom autoritetu, pa time i njihovoj želji za mirno rješavanje ovog poreznog pitanja.⁶⁴ Nedvosmisleno izraženi parlamentarni otpor najvjerojatniji je razlog odgode drugog izravnog parlamentarnog napada na Katoličku crkvu.⁶⁵ Ne

⁵⁹ Bernard, G. W., *The King's Reformation: Henry VIII and the remaking of the English Church*, Yale University Press, New Haven, 2007., str. 55. Vidi i Bray, *op. cit.* u bilj. 7, str. 72.

⁶⁰ Cannon, J., Crowcroft, R., *Oxford Companion to English History*, Oxford University Press, Oxford, 2015., str. 34.; Morris, *ibid.*, str. 170. Procjene bogatstva crkve u Engleskoj, no godišnji prihod je iznosio od 270 do 400 tisuća funti. Definiciju pojma *annates* vidi u Newcombe, *op. cit.* u bilj. 6, str. 47.

⁶¹ Newcombe, *ibid.*, Bray, *op. cit.* u bilj. 7, str. 72. Nesporno je da su ova davanja predstavljala bitan i izdašan prihod.

⁶² Newcombe, *ibid.*

⁶³ Tanner, J. R., *Tudor Constitutional Documents A.D. 1485-1603 with historical commentary*, Cambridge University Press, London, 1922., str. 26-29.

⁶⁴ Vidi više u Pickthorn, K., *Early Tudor Government: Henry VIII*, Cambridge University Press, Cambridge, 2015., str. 226.; Cannon, Crowcroft, *op. cit.* u bilj. 60, str. 34.; Newcombe, *op. cit.* u bilj. 6, str. 47.

⁶⁵ Bernard, *op. cit.* u bilj. 59, str. 56.

treba zaboraviti da crkveni dužnosnici od doba Henrika VII. čine značajan i politički moćan dio Gornjeg doma, pa je tek ukidanjem samostana 1540. g. započelo postupno smanjivanje broja crkvenih dužnosnika u domu.⁶⁶ Ipak, unatoč iskazanom parlamentarnom otporu, crkveni porezi se ubrzo u potpunosti ukidaju zakonodavnim aktima koji su uslijedili poput otvoreno protu-papinskog „*Act Concerning Ecclesiastical Appointments and Absolute Restraint of Annates*“ iz 1534. g., koji je predstavljao engleski odgovor na kraljevu ekskomunikaciju iz Rimokatoličke crkve.⁶⁷ Zakon o crkvenim porezima bitan je i zbog pitanja izbora biskupa te drugih crkvenih dužnosnika koji se nadalje biraju pod utjecajem krune, koja se faktično svodi na izravnu odluku o izboru pojedinog kandidata.⁶⁸ Unatoč iznesenom, bilo bi pogrešno govoriti o potpunom prestanku odnosno oslobođenju od obveze, jer sada kruna polaže pravo na ono što je donedavno pripadalo papinstvu. Potvrđuje to i Cromwellov plan financijske stabilnosti države koji je počivao na pripadajućem bogatstvu imućne crkve, jer oduzimanje crkvene zemlje ujedno nudi i političku prednost, a ne samo ekonomski prosperitet.⁶⁹

3.1.2. Zakon o ograničenju žalbi (*Act in Restraint of Appeals*) iz 1533. g.⁷⁰

Zakon o ograničenju žalbi konačno otklanja glavni razlog neuspjeha suđenja u Blackfriarsu, jer se njime donošenje krajnje odluke povjerava engleskom nadbiskupu te se ujedno izravno uređuje pitanje kraljevog razvoda, dok će ostale posljedice razvoda biti pravno normirane daljnjim zakonodavstvom.⁷¹ Zakon odražava intelektualni konstrukt ranije navedene kompilacije *Collectanea Satis Copiosa* te se na ovom tragu

⁶⁶ Maitland, *op. cit.* u bilj. 51, str. 238.

⁶⁷ Cannon, Crowcroft, *op. cit.* u bilj. 60, str. 34.; Pickthorn, *op. cit.* u bilj. 64, str. 226.

⁶⁸ Tanner, *op. cit.* u bilj. 63, str. 29.

⁶⁹ Newcombe, *op. cit.* u bilj. 6, str. 58. Ironično, oduzimanje crkvenih imanja će u tom trenutku osnažiti krunu, no dugoročno dolazi do njezinog slabljenja u korist slobodnih uživatelja zemlje. Vidi detaljnije Taucar, *op. cit.* u bilj. 47, str. 104.; Morris, *op. cit.* u bilj. 12, str. 174-175.

⁷⁰ Tekst Zakona o ograničenju žalbi iz 1533. g. dostupan u Tanner, *op. cit.* u bilj. 63, str. 41. Vidi i Bray, *op. cit.* u bilj. 7, str. 78-83.

⁷¹ Bernard, *op. cit.* u bilj. 59, str. 69. Dva mjeseca po donošenju Zakona o ograničenju žalbi kanterberijski nadbiskup Cranmer će konačno razvesti brak Henrika VIII. i Katarine Aragonske. Vidi Rueck, S., „Patriotic tendencies in Pamphleteering during the reigns of Henry VIII and Edward VI“, u: Grabes, H. (ur.), *Writing the Early Modern English Nation: The Transformation of Nation*, Editions Rodopi B. V., 2001., str. 2.

postavlja pravni temelj poništenja braka s Katarinom Aragonskom, no kako je Henrik u trenutku donošenja akta već bio tajnom ceremonijom vjenčan za trudnu Anu Boleyn ujedno se utvrđuje valjanost ovog braka.⁷² Newcombe nadalje iznosi tezu da se doprinos Zakona ne sastoji isključivo u zabrani Katarinine žalbe Rimu i posljedično jačanje ovlasti svjetovnih *common law* sudova; bitnu novinu predstavlja, unutar akta eksplicitno izraženo, pravno-političko određenje položaja Engleske te je njegova prava vrijednost teorija o vrhovništvu čije obrise sadrži preambula propisa:⁷³ „*Ovo kraljevstvo Engleska po istinitim povijesnim kronikama proglašeno je imperijem (engl. empire) i kao imperij će biti prihvaćeno u svijetu, imperij vođen jednim vrhovnim poglavarom i kraljem koji objedinjuje dignitet i posjede imperijalne krune, a kojem društveno tijelo sastavljeno od ljudi različitih i podijeljenih vjerom te svjetovnim je vezano i duguje, podredno Bogu, prirodnu i skrušenu odanost...*“.⁷⁴

Preambula akta, izrađena pod utjecajem kraljeva ministra i ubrzo tajnika Thomasa Cromwella, primjetno je radikalnija u odnosu na ostale stavke akta, jer se na terminološkoj razini imperij odvajava od kraljevstva kroz razliku u dimenziji političke neovisnosti pri vršenju vlasti: imperij je suverena država koja ne mora dopustiti i, još važnije, ne dopušta stranim vladarskim i državnim silama zadiranje u obnašanje svoje suverene vlasti.⁷⁵ Statutarnim ukidanjem običajno potvrđenog imuniteta u duhovnim stvarima i povjeravajući kralju apsolutnu nadležnost u svim predmetima, Parlament (zadržavajući vlastiti primat) odbacuje koncept feudalne kraljevine kasnog srednjeg vijeka zamjenjujući ga imperijem, tj. pojmovno ga postavljajući po uzoru na *Imperium Romanum*.⁷⁶ Ipak, pozivanjem unutar *Act of Restraint of Appeals* na prijašnje dokumente te onim što Nicholson naziva „uljepšavanjem“ ublažava se revolucionarni karakter preambule.⁷⁷ U njezinom tekstu se također može uočiti pozivanje na povijesne kronike i tradiciju kao temelj za prihvaćanje Engleske kao imperija, iz čega se u skladu s političkom filozofijom erastianizma izvode

⁷² Bray, *op. cit.* u bilj. 7, str. 78.; Newcombe, *op. cit.* u bilj. 6, str. 49.

⁷³ Newcombe, *ibid.*, str. 50. Rex pak ovaj Zakon svodi na naknadno osiguranje pravne valjanosti događaja koji su se odvijali prethodnih mjeseci, potaknutih trudnoćom Ane Boleyn. Vidi Rex, *op. cit.* u bilj. 37, str. 12-13.

⁷⁴ Tanner, *op. cit.* u bilj. 63, str. 40-41.

⁷⁵ Newcombe, *op. cit.* u bilj. 6, str. 50.; Hinsley, *op. cit.* u bilj. 54, str. 118.

⁷⁶ Guy, *op. cit.* u bilj. 13, str. 20.; Vidi i Taucar, *op. cit.* u bilj. 47, str. 104.; Elton, *op. cit.* u bilj. 5, str. 332.

⁷⁷ Nicholson, *op. cit.* u bilj. 34, str. 30.

ovlasti kralja u vjerskim i svjetovnim stvarima.⁷⁸ Krajnje intrigantno, reformacijske promjene se pravdaju pozivanjem na prošla državna uređenja i prošlost općenito te je utoliko njihovo revolucionarno obilježje svjesno potisnuto. Prihvatljiva je tvrdnja da je jedna od funkcija ovog akta propagandne naravi s ciljem utvrditi, opravdati i objasniti postupke koji će uslijediti.⁷⁹ Opisani dio akta ostao je nepromijenjen od svog prvog nacrtu iz 1530. g., što potvrđuje jasno formuliране namjere sastavljača o njegovom cilju.⁸⁰ Polažući sudbenost u vjerskim stvarima u kraljeve ruke, ovim se Zakonom is crtavaju konture Henrikove šizme, jer se njime papinski autoritet pozicionira kao uzurpacija kraljevog prava i time nadilazi kvalifikacija tolerirane smetnje kakvu je dotad predstavljao u očima dvora.⁸¹ Papa se u propisu naziva „biskupom rimskim“ što upućuje na jasni pokušaj i jezične distance, a s druge strane naglašava se i potreba odanosti kralju što ukazuje na detaljnu razradu pojma odanosti daljnjim pratećim zakonodavstvom.⁸²

3.1.3. Zakon o vrhovništvu (*Supremacy act*) iz 1534. g.⁸³

Ako smo Zakon o ograničenju žalbi označili kao načelni pravni početak engleske reformacije, onda Zakon o vrhovništvu zasigurno trebamo smatrati najvažnijim aktom reformacije. Donesen 1534. g. Zakon predstavlja reakciju na ponovljene papinske tvrdnje o nezakonitosti braka kralja s Boleyn te ujedno potvrđuje konačan raskol s papom, što prati naglašena nacionalizacija Crkve. Kako bi se naglasila njegova sveobuhvatnost u pogledu dotadašnjih Henrikovih tvrdnji za Zakon o

⁷⁸ Morris, *op. cit.* u bilj. 12, str. 172-173. Politička filozofija erastianizama počiva na ideji odvojenosti svjetovne i duhovne vlasti unutar države, pri čemu podčinjenost duhovne vlasti državi čini vladara krajnjom točkom, pa time i nadzornikom, svih javnopravnih i političkih procesa, *ibid.* Slično i Rex, *op. cit.* u bilj. 37, str. 7-8.

⁷⁹ Bernard, *op. cit.* u bilj. 59, str. 70.

⁸⁰ Nicholson, *op. cit.* u bilj. 34, str. 30. Akt će u proširenoj verziji biti potvrđen kao statut 1534. g., da bi ga 1554. g. (kao i brojnu reformacijsku legislaciju) ukinula kraljica Marija. Protureformacijske težnje zaustavljene su dolaskom Elizabete I. na prijestolje, kada je pravna valjanost Zakona potvrđena, a pojedini njegovi dijelovi i danas imaju pravni učinak. Vidi Bray, *op. cit.* u bilj. 7, str. 84.; Neale, J. E., The Elizabethan Acts of Supremacy and Uniformity, *The English Historical Review*, Vol. 65, br. 256, 1950., str. 316-317., 321-332.

⁸¹ Nicholson, *ibid.*; Solt, *op. cit.* u bilj. 33, str. 22.

⁸² Bernard, *op. cit.* u bilj. 59, str. 70-71.

⁸³ Zakon o vrhovništvu iz 1534. g. dostupan u Tanner, *op. cit.* u bilj. 63, str. 47.

vrhovništvu se koristi termin *akt omnibus*, čime se ističe njegova esencija u poimanju Henrika VIII. kao poglavara Engleske crkve.⁸⁴ Naime, osim što se njime sumira dotadašnje sadržajno srodno zakonodavstvo, Zakon širi ovlasti kralja kojem se povjerava *quasi*-episkopalni status.⁸⁵ Vidljivo je to već iz njegova samog teksta kojeg vrijedi nešto opširnije citirati: „*Iako kraljevsko Veličanstvo pravedno i zakonito jeste i treba da jeste vrhovna glava Crkve Engleske i tako je svećenstvo ovoga kraljevstva priznavalo na svojim sinodima, pa ipak, radi potkrepe i potvrde toga, a radi uvećanja kreposti u Kristovoj vjeri u ovome kraljevstvu Engleske, i da bi se obuzdale i iskorijenile sve zablude, hereze, i druge opačine i zloupotrebe do sada primjenjivane u istome, određuje se autoritetom ovoga sadašnjeg Parlamenta, da će kralj, naš suvereni gospodar, njegovi nasljednici i sljednici, kraljevi ovog kraljevstva, biti smatrani, prihvaćeni, držani jedinom vrhovnom glavom na zemlji Crkve Engleske, nazvane Anglicana Ecclesia; i imat će i uživat će, pripojene i ujedinjene imperijalnoj kruni ovoga kraljevstva, isto tako titulu i naslov njezin, kao i sve časti, dostojanstva, prvenstva, sudbenosti, povlastice, ovlasti, imunitete, koristi i predmet pripadajuće i svojstvene rečenom dostojanstvu vrhovne glave te Crkve; i da će naš rečeni suvereni gospodar, njegovi nasljednici i sljednici kraljevi ovog kraljevstva, imati punu moć i ovlaštenja da s vremena na vrijeme pretraže, obuzdaju, isprave, utvrde, naredi, popravi, spriječe i izmjene sve takve zablude, hereze, zloupotrebe, napade, neposluh i opačine, što god to bilo, što na bilo koji način duhovnim autoritetom ili sudbenošću treba ili može zakonito biti izmijenjeno, obuzdano, naređeno, ispravljeno, popravljeno, spriječeno, ili izmijenjeno, najviše na zadovoljstvo Svemogućeg Boga uvećanje kreposti u Kristovoj vjeri i radi očuvanja mira, jedinstva i nepomućenosti ovoga kraljevstva; usprkos bilo kakvom običaju, stranoj zemlji, stranom autoritetu, pravilu ili bio kakvoj drugoj stvari ili stvarima protivno ovome*“.⁸⁶

Iako je crkvena reorganizacija već ranije započela, tek donošenjem Zakona o vrhovništvu crkveni sustav poprima jasna obilježja sustava u kojem kralj i njegovi zakoniti nasljednici predstavljaju prirodnog poglavara. Dok je Zakon o ograničenju žalbi još priznavao papinski autoritet u pitanjima hereze, sada se javno potvrđuje krunsko prisvajanje onog što se u

⁸⁴ Newcombe, *op. cit.* u bilj. 6, str. 51.

⁸⁵ Kurtović, *op. cit.* u bilj. 39, str. 422.

⁸⁶ *Ibid.*, str. 422-423. Zakon ne predviđa sankcije za kršenje svojih odredbi te će ovaj nedostatak ubrzo ispraviti Zakon o izdaji, o čemu će još biti riječi. Rex, *op. cit.* u bilj. 37, str. 14-15.

kanonističkoj terminologiji nazivalo *potestas jurisdictionis* dajući joj, uz upravljanje crkvenom imovinom i oporezivanje svećenstva, pravnu osnovu uplitanja u samu crkvenu doktrinu pa crkva postaje sastavni dio države.⁸⁷ Kralj tako pridržava pravo imenovanja biskupa i intervencije u odluke crkvenih sudova te u norme kanonskog prava, kao i u pitanja crkvene discipline.⁸⁸ Zakonom nastaje jedinstveni crkveni sustav unutar tadašnje Europe u kojem kralj pomoću prava veta i prava revizije stječe kontrolu nad crkvenom administracijom, ali još bitnije, njegovim donošenjem crkva u Engleskoj postaje Engleska crkva (*Ecclesia Anglicana*), koju je kao institucionaliziranu crkvu potrebno razlikovati od mnogobrojnih vjerskih strujanja tadašnjeg vremena, a koje nemaju usporediv stupanj institucionalne organizacije niti zamjetne sljedbe.⁸⁹ Ovakav koncept vrhovništva u teoriji ima moć znatno promijeniti vjersku sliku tadašnje Engleske, no ne treba zaboraviti da Henrik po uspostavljanju vrhovništva još uvijek naglašava svoje ranije katoličanstvo te iskazuje nevoljkost pristupiti radikalnijoj doktrinarnoj promjeni.⁹⁰ Identitet crkve tako ostaje pretežno nepromijenjen, pa su u tom smislu promjene koje su nastupile kao plod zakonodavne djelatnosti razmjerno nevažne. Upravo iz ovog razloga Pollard, razmatrajući transformaciju crkve u Engleskoj, svodi reformaciju na zamjenu jedne vrste despotizma drugom, pa Henrika tako naziva papom lišenim punine dotadašnjih papinskih ovlasti. Promjene se primarno očituju u političkoj i ekonomskoj dimenziji, jer kralj postaje jedini vladar i uživatelj onoga nad čim je vlast zajednički dijelio s Papom.⁹¹

Zakon o vrhovništvu nipošto nije nadgradio sadržajno povezane reformacijske akte koji su mu prethodili na način da bi ih učinio nepotrebnim, a kamoli poništio; on će ih na određeni način zaokružiti dajući im sadržajnu puninu, što će ranije akte retroaktivno učiniti temeljima kraljevog vrhovništva. Prethodno razmatrani propisi poput *Act in Restraint of Appeals* i *Act of Annates* tako ostaju na snazi te u koheziji

⁸⁷ Vidi Taucar, *op. cit.* u bilj. 47, str. 104-106.

⁸⁸ Solt, *op. cit.* u bilj. 33, str. 24-26. Solt ističe da Henrik u ovom trenutku još uvijek priznaje papinsku nadležnost za slučajeve hereze, da bi ubrzo Zakonom o vrhovništvu, iz očitih razloga, pridržao kruni pravo suzbijanja hereze u Engleskoj.

⁸⁹ Izraz *Ecclesia Anglicana* nalazimo još u Magna Carti iz 1215. g., iako autori njegovu zasebnost u pravilu vežu za izmijenjeno značenje u Zakonu o vrhovništvu iz 1534. g. ili pak za vrhovništvo krune i reformu Anglikanske crkve za Elizabete I. Vidi i Neale, *op. cit.* u bilj. 80, str. 308.; Solt, *op. cit.* bilj. 33, str. 44-45., 66-80.

⁹⁰ Marshall, P., *Reformation England 1480-1642*, Bloomsbury Publishing PLC, London, 2012., str. 42.

⁹¹ Pollard, *op. cit.* u bilj. 3, str. 325-326.

sa Zakonom o vrhovništvom uređuju odnosnu materiju neposredno oblikujući društvenu zbilju. Primjerice, crkveni sudovi zadržavaju prvostupanjsku sudbenost u vjerskim stvarima, no oni ne predstavljaju usporedni pravni sustav jer se pritužbe u krajnjoj instanci sada upućuju sudu koji je pod ingerencijom kralja (*Court of Chancery*), a svećenstvo papinske bule mora zamijeniti za „kraljevska pisma“ te ishoditi kraljevu potvrdu svojih dosadašnjih ovlasti.⁹² Unatoč postojanju stanovite parlamentarne oporbe, interesantno je da su visoko pozicionirani biskupi u razdoblju donošenja reformacijskog zakonodavstva propustili zajednički se suprotstaviti vrhovništvu krune koja se ovim aktima uzdiže. Razumno je pretpostaviti da bi takva oporba bila bitan politički čimbenik s nezanemarivim utjecajem na društvena zbivanja u ovom osjetljivom trenutku engleske povijesti, no iako su motivi za izostanak zajedničkog djelovanja brojni ne treba zanemariti i individualnu razinu u vidu pojedinih crkvenih dužnosnika.⁹³

Intrigantna je i tvrdnja da sve do donošenja Zakona o vrhovništvu postoji dvojba o izvoru vjerskog autoriteta kralja, što Zakon potom jasno otklanja jer se Henrika, na semantičkoj razini, ne postavlja za poglavara crkve već proglašava da on to uistinu i s pravom jeste.⁹⁴ Po, tzv. teoriji silazeće moći po Scarisbrickovoj terminologiji, kralj svoje ovlasti u vjerskom području stječe izvođenjem iz božanske moći i autoriteta, njemu neposredno nadređene religiozne figure, čemu se suprotstavlja teorijski koncept prema kojem kraljeve religijske ovlasti počivaju na reformacijskom parlamentu, čime se podržava teza o engleskoj samodostatnosti u vjerskim pitanjima.⁹⁵ Stupanjem na snagu *Zakona o vrhovništvu* nestaje dotadašnja statutarna i ideološka nedosljednost po spomenutom pitanju, pa Henrik od tog trenutka svoj vjerski autoritet i službeno izvodi „direktno od raja“;⁹⁶ kralj postaje duhovnim vođom svog naroda i poglavarom nove institucije – *Ecclesie Anglicane*.⁹⁷ Odluke u religijskim stvarima donosi vlastitom voljom, tj. temeljem vlastitog i formalno ustoličenog autoriteta dok parlament preuzima funkciju naknadne autorizacije i potvrde kraljevih odluka.⁹⁸

⁹² Scarisbrick, J. J., *Henry VIII*, University of California Press, Berkeley, 1968., str. 384-385.

⁹³ Bernard, *op. cit.* u bilj. 59, str. 198.; Guy, *op. cit.* u bilj. 13, str. 31.

⁹⁴ Rossman, *op. cit.* u bilj. 12, str. 24.

⁹⁵ Scarisbrick, *op. cit.* u bilj. 92, str. 393.

⁹⁶ *Ibid.*

⁹⁷ *Ibid.*, str. 384.

⁹⁸ *Ibid.*, str. 393.

Ovakva podjela nadležnosti u skladu je s tezom o kraljevskom vrhovništvu, nasuprot parlamentarnom vrhovništvu, pri čemu ovaj parlament ne pretendira na posebne ovlasti nad crkvom kakve sada posjeduje kralj.⁹⁹ Opravdano je stoga ustvrditi kako kralj koncept vrhovništva shvaća i prihvaća u značenju „sakralne monarhije“, dok se u engleskom narodu znatno više pažnje pridaje vjerskom simbolizmu kralja nego nastalim reformacijskim promjenama.¹⁰⁰

4. NEPOSREDNE PRAVNE POSLJEDICE „ZAKONA O VRHOVNIŠTVU“

Engleska reformacija predstavlja određeni otklon od usporedivih povijesnih zbivanja na kontinentu, što ne čudi s obzirom na uvjete u kojima se odvijala, pa su izvor brojnih (pa i aktualnih) znanstvenih rasprava prijepori oko toga je li Engleska crkva, doktrinarno gledano, puko „katoličanstvo bez pape“ ili ga nužno nadilazi.¹⁰¹ U suvremenoj se povijesnoj reinterpetaciji za ovaj događaj koristi i pojam političke reformacije, pri čemu je svojevrsna ironija što se lako uočljive posljedice uspostavljenog vrhovništva i vjerske reformacije mogu pronaći u domeni prava, ekonomije i politike, dok nisu sasvim očigledne kad je u pitanju područje religije.¹⁰² Suvremeni znanstveni diskurs primjetno ublažuje ranije teze o radikalnim reformacijskim promjenama vjerskih prilika, pri čemu se razmatra i korelacija između vrhovništva i naknadnog jačanja protestantizma s obzirom da je teološka indiferentnost reformacije i dalje dopuštala katolicima stanovitu slobodu sve dok njihova politička odanost kralju ne bi bila dovedena u pitanje.¹⁰³ Tijekom događaja 1533. i 1534. g. koji će kulminirati nepovratnim raskidom s Rimom, Engleska crkva svoj kršćanski, no u srži i dalje katolički, identitet pravno uobličuje upravo aktima koji su u bitnome označili prekid međusobnih odnosa.¹⁰⁴ Primjerice, Zakon o ograničenju žalbi nalaže da svećenstvo mora i dalje provoditi

⁹⁹ Pollard, *op. cit.* u bilj. 3, str. 329.

¹⁰⁰ Guy, J., *Children of Henry VIII*, Oxford University Press, Oxford, 2013., str. 183.; Marshall, P., *Religious Identities in Henry VIII's England*, Ashgate, Aldershot, 2006., str. 152.

¹⁰¹ Marshall, *ibid.*, str. 169.

¹⁰² Shagan, E. H., *Popular Politics and the English Reformation*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003., str 23.

¹⁰³ *Ibid.*, str. 29-30.

¹⁰⁴ Marshall, *op. cit.* u bilj. 100, str. 178.

sakramente bez obzira na naredbe iz Rima, kako već i priliči „dobrim kršćanima i katolicima“, pa ne čudi stoga teza da je Henrikova reformacija zapravo tek reorganizacija, jer Henrikov anglikanizam zadržava episkopalnu crkvenu organizaciju, postavljajući pri tome na vrh piramide novi autoritet – engleskog kralja.¹⁰⁵ Stanovite promjene u ustaljenim crkvenim i vjerskim institutima te ukidanje samostana su svakako uočljivi elementi engleske reformacije, no strukturne promjene koje nam je reformacija podarila u globalu nisu prevelike; reformacija, barem inicijalno, ne donosi tektonske promjene u crkvenoj teologiji, nego je fokusirana na pravno pitanje sudbenosti.¹⁰⁶ Crkva koju je Henrik VIII. osnovao raskolnička je, ali nije protestantska te je upravo odsutnost protestantskog karaktera reformacije još jedna posebnost promjena u Engleskoj.¹⁰⁷

Prekid veza s Katoličkom crkvom otvorit će dvojbu kako pristupiti dotad primjenjivanom kanonskom pravu, kao i postojećim crkvenim sudovima. Razlog slabljenja utjecaja kanonskog prava po početku provedbe reformacije možemo pronaći u činjenici njegove uske povezanosti s crkvom što i rezultira zabranom njegove primjene.¹⁰⁸ Kao rješenje predlaže se ukinuće crkvenih sudova, što bi podrazumijevalo spajanje kanonskog prava i engleskog *common lawa*. Iako je Henrik VIII. imao mogućnost imenovati komisiju koja bi se posvetila provođenju ove pravne fuzije, ona nikad nije bila imenovana, pa u nedostatku boljeg rješenja standard postaje ono koje niče u trenutku tranzicije: staro kanonsko pravo se i dalje primjenjuje ukoliko nije oprečno *common lawu* i kraljevim povlasticama.¹⁰⁹ Povijesno je osvjedočena kraljeva težnja suzbiti izučavanje kanonskog prava na sveučilištima, no ono se uspijeva održati u značajnijoj mjeri zahvaljujući htijenju pravnih stručnjaka, tim više što crkveni sudovi ostaju u okvirima obiteljskog i oporučnog prava bez uplitanja u teološke rasprave te ideološka i politička pitanja reformacije.

¹⁰⁵ Kurtović, *op. cit.* u bilj. 45, str. 11.

¹⁰⁶ Newcombe, *op. cit.* u bilj. 6, str. 51. Henrik i njegovi nasljednici su i dalje bili podložni „Bogu i pravu, božanskim i običajnim ograničenjima, baš kao u ranijim vremenima“. Hinsley, *op. cit.* u bilj. 54, str. 117.

¹⁰⁷ *Ibid.*, str. 72.

¹⁰⁸ Kurtović, *op. cit.* u bilj. 45, str. 12.

¹⁰⁹ Baker, *op. cit.* u bilj. 9, str. 130-131. Komisiju će imenovati tek Eduard VI. 1551. g., povjerivši predsjedanje nadbiskupu Cranmeru sa zadatkom sustavne reforme kanonskog prava i crkvene discipline. Napori komisije će uroditi nacrtom naziva *Reformatio legum ecclesiasticarum*, kojeg će redom odbacili parlament, crkva i kruna. Vidi Kirby, *op. cit.* u bilj. 58, str. 352-366.

Razmatrajući onodobne crkvene sudove, Baker kao najvažniju i isključivo pravnu posljedicu reformacije ističe postupnu zamjenu ekstrateritorijalnih papinskih sudova novim prizivnim sudovima: Court of Delegates te kasnijim Court of High Commision.¹¹⁰ Time se još jednom potvrđuje teza o reformaciji kao svojevrsnoj sustavnoj reorganizaciji dostupnih resursa, čineći ujedno manje vjerojatnom misao o revoluciji kao bujici strukturnih promjena u domenama koje je zahvatila. Ipak, ukidanje samostana, neovisno priklonimo li se gledištu da je u pitanju reorganizacija postojećih i razmjerno strukturno nepromijenjenih resursa, zamjetna je posljedica reformacije koja je potom u tu svrhu nužno iziskivala niz daljnjih zakonodavnih akata.

4.1. Očuvanje usvojenih izmjena u kasnijim pravnim aktima

Izniman povijesni značaj Zakona o vrhovništvu očituje se i kroz daljnju zakonodavnu aktivnost koju je neposredno potaknuo, pa ukoliko posljedice reformacije nisu nužno naglašeno strukturne, neposredno zakonodavstvo koje je uslijedilo nakon Zakona o vrhovništvu ima jasne političke i društvene posljedice. Zakonodavac je 1534 g. ustvrdio kako narod ne duguje odanost papi, da bi se potom pristupilo dodatnom razjašnjenju ove krucijalne postavke u mnoštvu rasprava, propovijedi i daljnjih statuta. Postupci vlasti su bili motivirani prvenstveno osiguranjem potpore puka, koji je zbog potencijalno upitnog prava Tudora na englesku krunu bio ne samo potreban, nego i nužan.¹¹¹ Od posebnog su značaja akti koji detaljnije razrađuju i podržavaju iznesenu tvrdnju o Henriku kao svjetovnom vladaru i poglavaru Engleske crkve, pri čemu se njihove odredbe osnažuju inkorporacijom izričitih sankcija usmjerenih prema onima koji se ne pokore normativno određenoj stvarnosti. Uspoređujući pravnu aktivnost iz vremena Tudora s prirodom i pravnom aktivnošću despotskih i totalitarnih režima, Ridley uočava kako netom po uspostavljanju vrhovništva pravno oblikovanje koncepta izdaje kralja i države poprima krajnje opresivna obilježja koja, s obzirom na stvarne prilike ondašnjeg društva i trenutka vremena, karakterizira nepotrebna

¹¹⁰ Baker, *ibid.*, str. 132. Taucar ističe da sudovi niti u jednom trenutku ne propituju pravnu valjanost reformacijskih statuta, pa čak ni onih najradikalnijih među njima. Taucar, *op. cit.* u bilj. 47, str. 105.

¹¹¹ Shagan, *op. cit.* u bilj. 102, str. 20.

strogost.¹¹² Primjetno bujanje legislacije sugerira želju za pravnim zadiranjem u svaki aspekt društvenog života, no ondašnji engleski državni aparat odlikuje izostanak birokratizma.¹¹³ Slično, Kurtović malobrojnost državnog aparata vezuje uz „nedostatak vojske i plaćene državne uprave na razini nižoj od središnje vlasti“, što će uz umjereno oporezivanje, porotu i nezavisno *common law* sudstvo poticati društvenu klimu koja promiče slobodu pojedinca.¹¹⁴

Na društveni život Engleske osobito utječu propisi koji sadržajno određuju definiciju „izdaje“ i popratno je sankcioniraju, pri čemu je (vele)izdaja (engl. *high treason*, fr. *lèse-majesté*) inicijalno još uvijek počivala na srednjovjekovnim temeljima, tj. na Statutu iz 1352. godine, koji je kroz povredu vazalske vjernosti sankcionirao čine usmjerene protiv kralja (države), kraljeve obitelji i visokih državnih službenika, da bi vremenom sudska praksa sve češće kažnjavala i njezino verbalno zagovaranje ili promicanje.¹¹⁵ Razmatrajući zakonodavstvo Henrika VIII., Thornley posebno naglašava ovisnost takvih akata o društvenim okolnostima te zakonodavstvo smatra mehanizmom države kojim se brzo reagira na moguće prijetnje iz neposredne okoline, dok primjena kakvog akta često ovisi o ozbiljnosti i trajnosti pojedine prijetnje kruni.¹¹⁶ Ne čudi stoga znatno širi koncept izdaje, koji slijedom okolnosti predstavlja sredstvo zaštite krune i države u sukobu s Rimom, dijelom i kao kodifikacija ranijih *common law* presedana, a dijelom i kao izraz svijesti o tehnološkom razvoju u pogledu sredstava počinjenja ovog djela (npr. tisak pamfleta kojima se poziva na pobunu).¹¹⁷ Ipak, kako su se nova kaznena djela u svrhu zaštite krune i prateće sankcije mogla stvarati isključivo u zakonodavnom postupku, proklamirano vrhovništvo (Henrikove kraljevske osobe, ne i kralja-u-parlamentu) i zaštita krune ovisili su o statutarnoj potpori parlamenta, tj. zaštita državnih interesa pred *common*

¹¹² Ridley, *op. cit.* u bilj. 18, str. 133-134. Vidi i Dickens, A. G., *The English Reformation*, Pennsylvania State University Press, Pennsylvania, 1991., str. 122.

¹¹³ Ridley, *ibid.*

¹¹⁴ Kurtović, *op. cit.* u bilj. 45, str. 9.

¹¹⁵ Kurtović, Š., *Opća povijest prava i države I. knjiga – Stari i srednji vijek*, Autorska naklada, Zagreb, 2005., str. 234.; Elton, *op. cit.* u bilj. 5, str. 59. U ovom kontekstu treba promatrati, tzv. Zakon o izdaji (*Treason Act*) donesen neposredno nakon Zakona o Vrhovništvu, pomoću kojeg je smaknut Thomas More.

¹¹⁶ Thornley, I. D., *The Treason Legislation of Henry VIII (1532-1534.)*, *Transactions of the Royal Historical Society*, Vol. 11, 1917., str. 87-89.

¹¹⁷ *Ibid.*, str. 61-63. Vidi i Elton, *op. cit.* u bilj. 5, str. 59.

law sudovima u ovim nemirnim vremenima počivala je na usvojenim statutima.¹¹⁸

U analiziranim pravnim aktima primjetno je nametanje obveze „prisege“, u cilju podrške i održanja postojećih propisa, pri čemu treba posebno istaknuti spomenuti Zakon o vrhovništvu. Ukoliko bi službenik otkrio da je njemu nadređeni proglašen izdajnikom priklonio bi se njegovoj zamjeni i osobama koje su dotičnog proglasili izdajnikom, pri čemu bi ovakvo postupanje bilo uvjetovano prvenstveno željom za održanje povlastica i društvenog položaja, u okruženju gdje nije nedostajalo aspiranata na tuđi položaj i povlastice.¹¹⁹ U takvim uvjetima, prisega je instrument dvora za provjeru privrženosti u dokazano oportunističkim okolnostima; sa stanovišta pojedinačnog službenika za prisegu se može ustvrditi da sociološki gledano predstavlja instrument podčinjavanja koji na subjektivnoj razini osnažuje moć zakona i kralja ili barem ima takav cilj. Englesko društvo prisegom participira u održavanju i osnaženju zakona, pa tako po ženidbi kralja s Boleyn Parlament usvaja akt kojim nameće obvezu prisege na formulaciju da su buduća djeca iz ovog braka zakoniti nasljednici engleskog prijestolja.¹²⁰ Iako nije ostao sačuvan broj onih koji su prisegu položili, zabilježen je podatak da je prisega unutar vremenskog razmaka od tri mjeseca dana na polaganje 7342 osobe, a polagali su je, kako je već rečeno, i najbliži kraljevi suradnici. Već godinu dana kasnije, 1535. g., državni službenici polažu prisegu (*Oath of Supremacy*), čija analiza ukazuje na potvrdu Zakona o vrhovništvu, jer je kralj, naglašeno, jedini ovozemaljski vladar u svjetovnim i duhovnim područjima, pri čemu prisezanje podrazumijeva izričito priznanje kraljeve pripadajuće sudbenosti u vjerskim stvarima.¹²¹

U periodima prije i nakon raskida s Rimom uočljive su znatne razlike u sudskim procesima protiv heretika. Prije raskida karakteristično je suđenje pred crkvenim sudom dijeceze, pred biskupom ili njegovim, za tu svrhu delegiranim, ordinarijem, tj. crkvenim službenikom koji nastupa u ulozi

¹¹⁸ Elton, *ibid.*, str. 334. Elton upozorava da će upravo ova zakonodavna ovisnost Henrika VIII. biti osnova jačanja parlamentarne moći, pa dok je Parlament spremno asistirao Henriku VIII., Elizabeta I. je bila u znatno slabijem položaju jer se vrhovništvo izraženo kroz osobu vladara već pretočilo u parlamentarno vrhovništvo. *Ibid.*, str. 334-335.

¹¹⁹ Ridley, *op. cit.* u bilj. 18, str. 133-134.

¹²⁰ Prisegu polažu službenici i pučanstvo pomoću hijerarhijskog lanca gdje viši državni dužnosnik nakon polaganja prisege obvezu prisezanja dalje nameće njemu neposredno podređenima.

¹²¹ *Ibid.*, str. 135-136.

stručnjaka za pitanja kanonskog prava. Nakon Henrikovog uzdizanja u vrhovnog crkvenog glavara napušta se odnosno „ukida“ dotadašnja sudbenost biskupa, no treba zamijetiti da u novoustrojenim vijećima povjerenika odluku u predmetima hereze donose u određenoj mjeri i nadalje biskupi, dok su sama vijeća sastavljena od biskupa kao crkvenih dužnosnika te odvjetnika laika.¹²² Treba napomenuti da su biskupi sad, barem načelno zbog dane prisega, odani isključivo kralju, iako je njihova nadležnost za pitanja hereze sada podijeljena sa svjetovnim stručnjacima. Određeni „korak unatrag“ glede biskupskog sudovanja donijet će kraljica Marija Tudor, jer će ova vladarica težiti jačanju ovlasti crkvenih dužnosnika i to tako da ih uzdigne na poziciju koju su uživali prije raskida.¹²³ Neovisno o vladarskim preferencijama, podnošenje optužnice za herezu nakon raskida spada isključivo u djelokrug svjetovnih organa, pri čemu se kao uvjet podnošenja optužnice tražilo prisustvo (barem) dva svjedoka (laika) čina hereze.¹²⁴

Očekivano, revolucionarno zakonodavstvo izazvalo je zamjetno nezadovoljstvo unutar različitih društvenih skupina, pa kako se zbog nedostatnih mehanizama društvene kontrole i očuvanje javnog poretka javlja špijunaža i prokazivanje, kruna se oslanja na sudstvo koje svojim odlukama želi dokazati svoju lojalnost dvoru, dok stabilizaciju vlasti nastoji osigurati donošenjem sve represivnijih zakona.¹²⁵ Radi ostvarenja osobnih interesa, Henrik se sasvim pragmatično koristi pravnim institutom (vele)izdaje, pa kako se ovaj pravni institut počinje primarno koristiti radi osnaženja reformacijskih propisa, tj. prateći akti o izdaji su zapravo povremena „dopuna“ drugih pravnih akata. Naime, na taj način se istovremeno slabi papinski autoritet, ozakonjuje braka s Henrikovom trenutnom ženom te rješavaju bitna dinastička pitanja poput uklanjanja nasljednih prava njegovih potomaka s bivšim ženama.¹²⁶ Revolucionarno zakonodavstvo je prvenstveno pružalo odgovor na izazove trenutnih okolnosti, pri čemu su akti proizvod Cromwellovog pragmatizma koliko i Henrikove impulzivnosti, no Elton s pravom zaključuje kako je

¹²² *Ibid.*, str. 62.

¹²³ *Ibid.*, str. 61.

¹²⁴ Pollard, *op. cit.* u bilj. 3, str. 320. Sudski proces u doba Tudora načelno prati ustaljenu srednjovjekovnu strukturu sudske debate, iako se pri suđenjima za herezu nije uvijek očuvala neutralnost u stručnom pristupu.

¹²⁵ Dickens, *op. cit.* u bilj. 112, str. 122.

¹²⁶ Thornley, *op. cit.* u bilj. 116, str. 87-89.

„Henrikova reformacija u teoriji i praksi donijela političku i pravnu revoluciju“.¹²⁷

5. ZAKLJUČAK

Društvene prilike sredine 16 st. u Engleskoj skoro je nemoguće promatrati odvojeno od reformacije, nepobitno jednog od ključnih događaja britanskog državnog identiteta i povijesti. Kraljeve rodbinske obiteljske i bračne veze te niz nejednako snažnih mogućih pravnih osnova nasljeđivanja prijestolja činile su i prije reformacije kompleksnu materiju vrijednu zasebnog proučavanja, a njome su dodatno naglašene. Kratkoročni politički cilj reformacije, barem na osnovnoj razini, poprilično je jasan i podrazumijeva poništaj kraljeva braka radi naknadnog lakšeg osiguranja dinastičkih prava te povlastica u vidu zakonitog muškog nasljednika. Ipak, iako je upitno u kojoj mjeri je *Ecclesia Anglicana* kao posljedica bila planirana odnosno u kojoj je bila tek usputno formirani mehanizam ostvarenja kraljevih želja, ona danas predstavlja jasnu institucionaliziranu snagu u religijskom životu Engleske. Dioba političke vlasti te stvarna politička moć državnih institucija aktualna je tema svakog doba, a reformacijom postavljeni odnos crkve i države ogleda se u pretežno ceremonijalnoj funkciji britanskog monarha kao poglavara Anglikanske crkve, uz mogućnost njegovog utjecaja na izbor visokih crkvenih dužnosnika.

Osnovni doprinos sustavnom i općenitom proučavanju prava engleska reformacija može dati upravo s obzirom na specifične okolnosti u kojima je tadašnje pravo nastajalo. Interesi izvršne vlasti ogledaju se i u zakonodavnom, ali i u sudskom procesu. Institucija parlamenta vidno je slaba u svojoj himbenoj neovisnosti od krune, da bi protekom vremena parlament pokazivao znakove sve veće snage i strukturiranog formaliziranog parlamentarnog procesa, osnažen upravo kraljevskom instrumentalizacijom parlamenta za legitimaciju krunskih dnevnopolitičkih ciljeva. Ipak, tek će u mnogo kasnijem periodu, tzv. „Slavne revolucije“ iz 1688. g. i njezinih direktnih posljedica parlament postati utjelovljenje političke neovisnosti od izvršne vlasti kakvim ga danas, barem konceptualno, poznajemo. Naime, Henrik VIII. se, u nedostatku boljeg, pozivao na svoje božansko pravo na vladarsku krunu

¹²⁷ Elton, *op. cit.* u bilj. 5, str. 333.

(*Dei Gratia*), no proklamirano vrhovništvo nije apsolutistički pozicionirao poput ranih Stuarta, kao oblik otvorene negacije i podčinjavanja *common law* sudstva te parlamenta.¹²⁸ Reformacija stoga oslikava u kojoj je mjeri pravo podložno otvorenoj interpretaciji i političkoj manipulaciji, pa ne čudi što razdoblje začetka reformacije u Engleskoj potvrđuje jasne krunske namjere centralizacije države.¹²⁹ Ujedno, reformacija zanimljivim obratom služi i jačanju političkog vanjskog utjecaja Engleske u vidu temelja za izgradnju njezinog budućeg kolonijalnog imperija. Odbacujući bilo kakvo uplitanje (i u duhovnim stvarima) u unutrašnja pitanja, Engleska u svoj kolonijalni pohod kreće motivirana i zbog mogućnosti suprotstavljanja katoličkom univerzalizmu, pri čemu su kolonijalni pohodi velikim dijelom financirani dotadašnjom crkvenom imovinom nacionaliziranom prilikom reformacije.¹³⁰

POPIS LITERATURE

KNJIGE

1. Baker, J. H., *An Introduction to English Legal History*, Oxford University Press Inc., New York, 2007.
2. Bernard, G. W., *The King's Reformation: Henry VIII and the remaking of the English Church*, Yale University Press, New Haven, 2007.
3. Bray, G. (ur.), *Documents of the English Reformation*, James Clarke & Co, Cambridge, 2004.
4. Cannon, J., Crowcroft, R., *Oxford Companion to English History*, Oxford University Press, Oxford, 2015.
5. Dickens, A. G., *The English Reformation*, Pennsylvania State University Press, Pennsylvania, 1991.
6. Donovan, L., Gibbons, J. G., *Assertio Septem Sacramentorum or Defence of the Seven Sacraments – Henry the VIII*, Benziger Brothers, New York, 1908.
7. Elton, G. R., *Tudor Revolution in Government: administrative changes in the reign of Henry VIII*, Cambridge University Press, London, 1969.
8. Guy, J. , *The Tudors: A very short introduction*, Oxford university Press, New York , 2000.
9. Guy, J., *Children of Henry VIII*, Oxford University Press, Oxford, 2013.

¹²⁸ Vidi Hinsley, *op. cit.* u bilj. 54, str. 117.

¹²⁹ Guy, *op. cit.* u bilj. 13, str. 41.; Taucar, *op. cit.* u bilj. 47, str. 104-105.

¹³⁰ Guy, *ibid.*

10. Helmholz, R. H., *The ius commune in England: Four Studies*, Oxford University Press, New York, 2001.
11. Hinsley, F. H., *Sovereignty*. Cambridge University Press, Cambridge, 1986.
12. Kurtović, Š., *Hrestomatija opće povijesti prava i države I. knjiga – Stari i srednji vijek*, Autorska naklada, Zagreb, 1999.
13. Kurtović, Š., *Opća povijest prava i države I. knjiga – Stari i srednji vijek*, Autorska naklada, Zagreb, 2005.
14. Kurtović, Š., *Opća povijest prava i države II. knjiga – Novi vijek*, Autorska naklada, Zagreb, 2005.
15. Lehmburg, E. S., *The Reformation Parliament 1529-1536*, Cambridge University Press, London, 1970.
16. Lehmburg, S. E., *The Later Parliaments of Henry VIII*, Cambridge University Press, New York, 2008.
17. Lipscomb, S., *1536: The Year that Changed Henry the VIII*, Lion Hudson, Oxford, 2009.
18. Maitland, F. W., *The Constitutional History of England*, Cambridge University Press, New York, 2007.
19. Marshall, P., *Reformation England 1480-1642*, Bloomsbury Publishing PLC, London, 2012.
20. Marshall, P., *Religious Identities in Henry VIII's England*, Ashgate, Aldershot, 2006.
21. McCarthy, C., *Marriage in Medieval England: Law, Literature And Practice*, The Boydell Press, 2004.
22. Morris, T., *Europe and England in the Sixteenth Century*, Routledge, London; New York, 2003.
23. Newcombe, D. G., *Henry VIII and the English Reformation*, Routledge, London, 2001. (e-izdanje)
24. Pickthorn, K., *Early Tudor Government: Henry VIII*, Cambridge University Press, Cambridge, 2015.
25. Pollard, A. F., *Henry VIII*, Longmans Green, London, 1919.
26. Rex, R., *Henry VIII and the English Reformation*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2006.
27. Ridley, J. G., *A brief History of the Tudor Age*, Robinson, London, 2002. (epub izdanje)
28. Rossman, D. M., *From Catholic to Protestant: Religion and People in Tudor England*, UCL Press, London, 1996. (korišteno Taylor & Francis e-library izdanje, 2003.)
29. Scarisbrick, J. J., *Henry VIII*, University of California Press, Berkeley, 1968.

30. Shagan, E. H., *Popular Politics and the English Reformation*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003.
31. Solt, L. F., *Church and State in Early Modern England, 1509-1640*, Oxford University Press, Oxford, 1990.
32. Tanner, J. R., *Tudor Constitutional Documents A.D. 1485-1603 with historical commentary*, Cambridge University Press, London, 1922.
33. Taucar, C. E., *The British System of Government and Its Historical Development*, McGill-Queen's University Press, 2014.

PUBLIKACIJE

1. Chibi, A. A., The Interpretation and Use of Divine and Natural Law in the First Marriage Crisis of Henry VIII, *Archiv für Reformationsgeschichte*, Vol. 85, 1994., str. 265-286.
2. Kelly, H. A., King Henry VIII, u: Witte, J., Hauk, G. (ur.), *Christianity and Family Law: An Introduction*, Cambridge University Press, Cambridge, 2017., str. 229-244.
3. Kirby, T., Lay Supremacy: Reform of the canon law of England from Henry VIII to Elizabeth I (1529-1571), *Reformation and Renaissance Review*, Vol. 8, br. 3, 2006., str. 349-370.
4. Mainwaring Brown, J., Henry VIII's Book „Assertio Septem Sacramentorum“ and the Royal Title of „Defender of the Faith“, *Transactions of the Royal Historical Society*, vol. 8, 1880., str. 243-261.
5. Mears, N., Courts, Courtiers and Culture in Tudor England, *The Historical Journal*, Vol. 46, br. 3, 2003., str. 703-722.
6. Neale, J. E., The Elizabethan Acts of Supremacy and Uniformity, *The English Historical Review*, Vol. 65, br. 256, 1950., str. 304-332.
7. Nicholson, G., The Act of Appeals and the English Reformation, u: Cross, C., Loades, D., Scarisbrick, J. J. (ur.), *Law and Government under the Tudors – Essays presented to Sir Geoffrey Elton*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002., str. 19-30.
8. Rueck, S., „Patriotic tendencies in Pamphleteering during the reigns of Henry VIII and Edward VI“, u: Grabes, H. (ur.), *Writing the Early Modern English Nation: The Transformation of Nation*, Editions Rodopi B. V., 2001., str. 1-46.
9. Thornley, I. D., The Treason Legislation of Henry VIII (1532-1534.), *Transactions of the Royal Historical Society*, Vol. 11, 1917., str. 87-123.

Milković, I., Marelja M., *Zakon o vrhovništvu...*

10. Thurston, H., The Divorce of Henry VIII, *Studies: An Irish Quaterly Review*, Vol. 21, br. 81, 1932., str. 55-72.

LEGAL AND HISTORICAL CONSEQUENCES OF THE 1534 ACT OF SUPREMACY ON THE BEGINNING OF THE ENGLISH REFORMATION

Igor Milković

Miran Marelja

Summary

The question of Henry VIII Tudor's divorce soon became an international issue that changed the political relations of the world. Since Anglicanism necessitated a swift adaptation of the English society, the king and parliament as legislators had drawn initial legal margins which were utilised in the upcoming social changes in England. While this body of the English legislature is of the utmost historical, political and legal importance for the United Kingdom, three acts thereof are of particular interest: the 1532 Act for the Conditional Restraint of Annates, the 1533 Act in Restraint of Appeals and the 1534 Supremacy Act. Through the application of the legal approach to historical research, this paper examines direct social consequences regarding the structure of governance and legal norms provided for the protection of the regal authority, most notably the criminal prosecution of heresy, the mandatory requirement of the Oath of Supremacy and broadening the high treason as a crime.

Keywords: *Reformation Parliament, Act of Supremacy, Henry VIII Tudor.*